

lógus, az 1898 és 1974 között élt Julius Evola „felfedezésének” körülményeit megvilágító tanulmány követi. Evola fasiszta ideológus volt, élete végéig annak vallotta magát, Magyarországon alig ismert, Olaszországban sem lehetett sokat hallani róla, noha több művet írt a háború után is. Madarász Imre számára két ok is volt arra, hogy elemezze Evolát: egyrészt két magyar folyóirat is foglalkozott ezoterikus-mágikus nézeteivel, illetve szélsőjobboldali filozófiájával, másrészt pedig izgatta, hogy „a történelem, paradoxona, iróniája vagy "csele", hogy a leghagyományellenesebb európai filozófus

éppúgy a leghagyományosabb kultúrájú Olaszországban született meg, mint a leghagyományellenesebb irodalmi-művészeti irányzat, a futurizmus”.

A kötetet egy rövid, Pilinszkyről szóló tanulmány — az 1947–48-ban és az 1967-ben tett két római utazásával foglalkozó —, valamint két Dario Foról szóló — a „Nobeldíjas komédiás” munkásságát, életpályáját értékelő — dolgozat zárja. Összegzésül pedig elmondhatjuk, hogy egy páratlanul termetesen szép könyvét ajánlhatjuk az olvasnak.

V. Tóth László

Kereszty Zoltán: Nézzétek a mező liliomait...

(Bibliai növények a hit és a tudomány fényében) Bp., 1998, 554 l.

Az 1970-es évek elején kezd oldódni a hatalom részéről a vallás iránt megnyilvánuló ellenszenv. Ebben közrejátszik az is, hogy a magyar társadalomban egyre erősödik az érdeklődés a hitigazságok, a vallás iránt. Jelzés értékű a magyar televízióban meginduló sorozat, amely a Biblia világába kalauzolja el a nézőket. Az előadások sikerét mi sem bizonyította jobban, mint az, hogy nyomtatásban is megjelent a *Biblia világa* címen, Rapsányi László szerkesztésében, a Minerva kiadó jóvoltából 1972-ben. A nagy érdeklődésre számot tartó tv-sorozat és kötet egyértelművé tette, hogy milyen szellemi kincsek rejlenek a *zsidó-keresztény* kultúra eme becses darabjában.

A hitbéli ismeretek túl a *tudománynak* is régóta a vizsgálódási területéhez tartozik a Szentírás, gondolván itt elsősorban a *természettudományra*.

A *Vigilia* c. katolikus folyóirat 1973. 5. száma egy tematikus összeállítást közölt *Utak a Bibliához* címen, ahol teret kap már a természettudomány is. (Surányi Dezső: A Biblia növényei) Különösen fontos kérdés-kör volt ez akkoriban, hiszen nem véletlenül

állapította meg a szerző: „A biblikus florisztika hazai irodalma szegényesnek mondható. Eddig csak *Haynald Lajos* (kalocsai érsek) kitűnő munkáját sikerült felkutatni, ami a *mézgát* és *gyantát* adó növényeket ismerteti, igen részletesen.”

A folyóirat hasábjain szerencsére folytatódott a *biblikus természettudományi* írások megjelentetése. (Lásd: Surányi Dezső: A kereszténység növényei. (1974. 7. sz.), Uő.: Természeti jelenségek az ókori Palesztinában. (1975. 8. sz.), Hédervári Péter: Természeti jelenségek az ókori Palesztinában és környékén. (1976. 3. sz.), Uő.: Természeti jelenségek Jézus halálakor. (1976. 4. sz.), Uő.: A Jordán kettéválása és a vízözön. (1977. 3. sz.) Uő.: Az egyiptomi tíz csapás és az Exodus. (1978. 1–2. sz.) Uő.: Földrengések az ókori Palesztinában. (1979. 11. sz.), Surányi Dezső: Vadon élő állatok a Bibliában. (1980. 1., 6. sz.)

Tovább gazdagítja a Bibliáról szóló ismereteinket, immáron magyar nyelven is, a Szent István Társulat kiadásában megjelent *Bibliai lexikon* (Bp., 1989), amely a német *Herbert Haag* munkája. Az egyes címszavak

a legújabb kutatások fényében tárgyalják a tudomány körébe tartozó ismereteket, köztük a növények világát. A Bartha Tibor szerkesztette *Keresztyén bibliai lexikon* (I–II. Bp., 1993., 1995.) — az előzőtől eltérően — egy önálló címszóban taglalja a Biblia növényeit.

Ilyen előzmények után látott napvilágot, egy régi adósságot törlesztve *Kereszty Zoltán* kötete, amely a nyugati világ évtizedes előnyét igyekszik ledolgozni, bemutatva a Szentírás korszakának növényvilágát, beleágyazva az ókori Kelet kultúrájába. *Borhidi Attila* akadémikus írja az előszóban: „Különleges műfajú, rendkívül érdekes és vonzó könyvet tart a kezében az olvasó. Olyat, amely témájánál fogva hosszú időn át nem jelenhetett meg. Ennek csak egyik oka, hogy nálunk a Biblia szellemiségével ellentétes ideológia uralkodott. Oka az is, hogy a tudomány eszközei mára jutottak el arra a fokra, hogy a Biblia növényeiről korszerű tudományos ismereteket adjunk... — majd így folytatja: „A Biblia Isten kinyilatkoztatott igéje, nemcsak a vizsgálatás eszköze és az üdvözülés vezérfonala, hanem az emberiség kultúrtörténetének legbecsesebb dokumentuma is, amely nélkül a kétezres éves európai műveltség érthetetlen és értékelhetetlen.”

A biblikus florisztikai kutatások az utóbbi évtizedekben élénkültek meg, legutóbbi szakaszát *Moldenke* és felesége 1952-ben megjelent munkája (*Plants of the Bible*) nyitotta meg. A kutatásoknak óriási lökést adott az izraeli botanika kiválóságának, *Zohary. M.*-nak a tevékenysége, akinek kötetét a Cambridge University Press jelentette meg 1982-ben: *Plants of the Bible* címen. E flóratörténeti kutatások sokat köszönhetnek a holland *Smit, D.*-nek (*Plants of the Bible – A gardener's guide – Oxford, 1992.*) és az angol *Hepper, F.N.*-nek (*Illustrated encyclopedia of Bible plants. London, 1992.*). De nem lenne teljes a kép, ha elfeledkeznénk Szeged tudós rabbijáról, *Löv Imánuel*-ről, kinek kitűnő munkája *Die Flora der Juden I–IV.* — Bécsben és Lipcsében jelent meg először 1925–1934 között, majd Hildesheimben újra kiadták 1967-ben.

Kereszty Zoltán kötete az „ökumené” jegyében fogant, hiszen vallásoktól, nemzetektől, népektől eltekintve, csak a közös kincsre, a Bibliára összpontosít. Talán nem árul el nagy titkot a recenzor, amikor az utóbbi évek egyik legjelentősebb kultúrtörténeti „csemegéjeként” kínálja a tisztelt olvasónak, a tudományos érdeklődőnek. A kötet átfogó tudományos munka. A szerzőt segítette számos tudományág jeles hazai és külföldi művelőjének szakmai jártassága.

A monográfia minden kíváncsnak eleget tesz Kereszty Zoltán műve, amely a Vácrátóton működő MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetének gondozásában jelent meg. A botanikus kert gondozza az 1990-es évek közepétől a „bibliai növények” parcellát, in vivo bemutatva a közös kultúrtörténet egy élő szegmensét.

Mielőtt a szerző taglalja a több mint négyszáz oldalon a virágtalan és virágos növényeket, általános képet kapunk a Biblia növényeiről, a növénynevekről, a Szentföld növényzetéről, a bibliai idők növénytermesztéséről, a kertkultúráról és a szőlőművelésről, valamint a növények flóraelem megoszlásáról stb.

A virágos növények számba vételét 155 „címfaj” köré csoportosítja a szerző. Jóllehet még mindig nagy bizonytalanság uralkodik a bibliai növénynevek terén. Ezt igazolja, hogy az egyes szerzők által fölvonultatott növényfélések száma eltérő. Csak az összehasonlító nyelvészet és egyes kultúrtörténeti kutatási módszerek segítségével azonosíthatók az egyes növényfélések nevei.

A virágos növények széles skálája a kisázsiai, kilikiai jegenyefenyőtől a kultúrnövényeken keresztül az erdők, a ligetek és mezők flórájáig terjed. Külön fejezetben szerepelnek a bibliai idők festékei, melyek állati és növényi eredetről tanúskodnak. Többek között külön említi a *gabonatermesztés* és a *borkultúra* Bibliában szereplő szófordulatait. A *jelképtár* viszont a korszak gondolkodásmódját érzékelteti, azt a szimbolikus rendszert, amely az ember és a természet között vélhető „azonosságot” fejezi ki, pl. a bőkezűséget a gránátalma, a gonosztságot a szerbtö-

vis, a képmutatást a penész, a küzdelmet a díófa, a nőiességet a lilium jelképezte.

A szerző szerencsésen ötvözi a botanikai bemutatást a kultúrhistorikai adalékokkal és a hit szimbolika-rendszerével, bele-bele-szőve nyelvészeti eligazításokat is.

Héber, görög, szír, arab, angol és német *növénynévmutató* segíti a tájékozódást. A kö-

Éles Csaba: A Genti oltártól Wittenbergig Németalföld és Németország kultúrája a 15–16. században Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 152 l.

Nem könnyű feladat annak megállapítása, hogy Éles Csaba könyve tulajdonképpen milyen korszak kultúráját öleli át. A főcím szerint ui. 1517 lenne a határ. Luther fellépése, ám az alcím az egész 16. századot jelöli meg, a munka elolvasásakor viszont kiderül, hogy a felső határ Kepler munkássága, aki tudvalévőleg még meg sem született, mikor a nagy német reformátor elköltözött az élők világából.

A könyv rövidebbik része (9–71. o.) a „Városok hazája” címmel Németalföld 15–16. századi műveltségét vizsgálja. A szerző viszonylag hosszú gazdaságtörténettel indítja fejtegetéseit „Világelsőség a posztóiparban” címmel. Ez szolgálja alapul a következő kultúrtörténeti fejtegetésekhez. Ha hihetünk Jan Biafostockinak (*L'art du XV. siècle, Paris, 1993, 351. o.*), aki úgy véli, hogy „Észak-Európában a falkárpitok felelnek meg az itáliai freskóknak” vagyis kiemelkedő jelentőségük van a művészetek világában, nemcsak anyaguk, hanem tematikájuk szempontjából is — akkor a posztóipar tárgyalása után a falkárpitok jelentőségéről szeretnénk olvasni. Ám a szerző a következő fejezetben „irodalom, színjátszás, nyomdászat” témakörrel szól, teljesen megfedkezvén a falkárpitokról. A németalföldi humanizmusról írott rövid fejezetet követően lép be a vizsgálat alanyainak sorába Rotterdami Erasmus, akinek Holbein által festett portréjáról finomtollú fejtegetéseket olvashatunk, ez a kép — írja a szerző — olyan egyéniséget mutat be, „akit

tet használhatóságát bővíti a *bibliai utalások* jegyzéke is. Bőséges irodalomjegyzék, szövegközi ábrák sokasága és 36 tábla színes fotó teszi teljessé e régóta várt, mindenkihez szóló mű mondandóját.

Surányi Béla

taszít mindenféle külső és belső rendetlenség, szenny és betegség. Akinek egyedüli küldetése a tőle térben vagy időben távolabb élő emberek, az evangélium és az irodalom szolgálata ...” (30–31. o.) Az I. rész további oldalain a németalföldi képzőművészet lesz az elemzése tárgya (42–71. o.). Ebben a részben különösen Bosch és Bruegel művészetének összehasonlítása érdemel figyelmet a — sajnos korán elhunyt — bécsi professzor, Max Dvořák fejtegetései nyomán. A zenetörténeti vizsgálatokhoz hadd jegyezzük meg, hogy a zenerajongó Medici pápa, X. Leó kar nagya a carpentari Elázar Genet bátorította a flamand elemek behatolását a római egyházi zenébe (Peter Partner, *Renaissance Rome 1500–1559, Berkley – Los Angeles – London, 1976, 122–123. o.*). Az első résszel kapcsolatosan még néhány kiegészítő, illetve helyesbítő megjegyzés: Vesalius nem „körbonctan” hanem az „anatómia normalis” útörője mégpedig Jan Calcarnak, Tiziano tanítványának segítségével, aki művét természetű képekkel illusztrálta. Kimaradt teljesen a nagy botanikus és orvos Carolus Clusius (1526–1609) munkássága, aki egy részt az egzotikus (Kelet- és Nyugat-Indiai) növények és állatok megismertetésével szerzett alapvető érdemeket, másrészt hazánk flórájának kutatásával (F.W.T. Hunger, *Charles de l'Escluse, Nederlandsch Kruidkundige ... La Haye, 1927, xxiii + 445. o.*)

Éles Csaba könyvének II., nagyobbik ré-